

LAISVAS KAPITALO JUDĖJIMAS

Laisvas kapitalo judėjimas yra viena iš keturių pagrindinių ES bendrosios rinkos laisvių. Tai ne tik naujusia iš visų įtvirtintų laisvių, bet – dėl unikalaus trečiųjų valstybių aspekto – ir plačiausiai taikoma. Kapitalo srautai buvo liberalizuojami palaipsniui. Kapitalo judėjimo ir mokėjimų apribojimai tiek tarp valstybių narių, tiek su trečiosiomis šalimis buvo uždrausti nuo 2004 m. pradžios pagal Mastrichto sutartį, nors gali būti numatyta išimčių.

TEISINIS PAGRINDAS

Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) 63–66 straipsniai.

TIKSLAI

Visi kapitalo judėjimo tarp valstybių narių ir tarp valstybių narių bei trečiųjų šalių ribojimai turėtų būti panaikinti, tačiau tam tikromis aplinkybėmis galimos išimtys. Laisvas kapitalo judėjimas yra bendrosios rinkos pagrindas ir papildo kitas tris laisves. Suteikiant galimybę efektyviai investuoti kapitalą taip pat stiprinamas ekonomikos augimas, o euras naudojamas kaip tarptautinė valiuta – tai padeda stiprinti ES pasaulinį vaidmenį. Laisvas kapitalo judėjimas taip pat buvo būtinas norint sukurti ekonominę ir pinigų sąjungą (EPS) ir pradėti naudoti eurą.

LAIMĖJIMAI

A. Pirmieji bandymai (iki bendrosios rinkos sukūrimo)

Pirmųjų Bendrijos priemonių taikymo sritis buvo ribota. Pagal Romos sutartį (1957 m.) reikalauta, kad apribojimai būtų panaikinti tik tokiu mastu, kiek reikalinga bendrosios rinkos veikimui. Pirmąją Kapitalo direktyva^[1] (ji įsigaliojo 1960 m. ir iš dalies pakeista 1962 m.) panaikinti apribojimai tam tikros rūšies komercinio ir privataus kapitalo judėjimui, pavyzdžiui, nekilnojamojo turto pirkimui, trumpalaikėms ir vidutinio laikotarpio paskoloms komerciniams sandoriams atlikti bei biržinių vertybinių popierių pirkimui. Kai kurios valstybės narės (pavyzdžiui, Vokietija ir Benilukso šalys) tuo neapsiribojo ir pradėjo taikyti vienašales nacionalines priemones, kuriomis panaikino praktiškai visus kapitalo judėjimo ribojimus. 1972 m. priimta dar viena direktyva^[2] dėl tarptautinių kapitalo srautų.

[1]EEB: Tarybos pirmoji direktyva dėl Sutarties 67 straipsnio įgyvendinimo (OL 43, 1960 7 12, p. 921).

[2]1972 m. kovo 21 d. Tarybos direktyva 72/156/EEB dėl tarptautinių kapitalo srautų reguliavimo ir nepageidaujamo jų poveikio valstybių vidaus likvidumui neutralizavimo (OL L 91, 1972 4 18, p. 13).

B. Tolesnė pažanga ir bendrasis liberalizavimas bendrosios rinkos tikslais

1985 ir 1986 m. priimti pirmosios Kapitalo direktyvos pakeitimai, kuriais tolesnis liberalizavimas pradėtas taikyti tokiose srityse, kaip ilgalaikės paskolos komerciniams sandoriams atlikti ir nebiržinių vertybinių popierių pirkimas. Kapitalo judėjimas buvo visiškai liberalizuotas 1988 m. priėmus Tarybos direktyvą^[3], kuria nuo 1990 m. liepos 1 d. panaikinti visi likę kapitalo judėjimo tarp valstybių narių gyventojų ribojimai. Ja taip pat buvo siekiama panašiu būdu liberalizuoti kapitalo judėjimą, susijusį su trečiosiomis šalimis.

C. Galutinė sistema

1. Principas

Mastrichto sutartimi laisvas kapitalo judėjimas įtvirtintas kaip Sutartyje nustatyta laisvė. Šiuo metu SESV 63 straipsniu draudžiami visi kapitalo ir mokėjimų judėjimo tarp valstybių narių bei tarp valstybių narių ir trečiųjų šalių apribojimai. Europos Sąjungos Teisingumo Teismui pavesta aiškinti su laisvu kapitalo judėjimu susijusias nuostatas. Šioje srityje suformuota didelė teismo praktika. Tais atvejais, kai valstybės narės nepagrįstai riboja kapitalo judėjimo laisvę, taikoma SESV 258-260 straipsniuose numatyta įprasta pažeidimo nagrinėjimo procedūra.

2. Išimtys ir pagrįsti apribojimai

Išimtys daugiausia taikomos su trečiosiomis šalimis susijusiam kapitalo judėjimui (SESV 64 straipsnis). Neskaitant galimybės valstybėms narėms išlaikyti tiesioginėms investicijoms ir kitiems sandoriams atitinkamu laikotarpiu taikomus apribojimus, Taryba gali, pasikonsultavusi su Europos Parlamentu, vienbalsiai priimti priemones, kurios kapitalo judėjimo trečiųjų šalių atžvilgiu liberalizavimo srityje būtų žingsnis atgal. Be to, Taryba ir Europos Parlamentas gali patvirtinti teisėkūros priemones, susijusias su tiesioginėmis investicijomis, įsisteigimu, finansinių paslaugų teikimu ar galimybe leisti prekiauti vertybiniais popieriais kapitalo rinkose. SESV 66 straipsniu reglamentuojamos išimtinėmis aplinkybėmis trečiosioms šalims taikomos priemonės, kurių trukmė neviršija šešių mėnesių.

Vieninteliai pagrįsti bendrieji kapitalo judėjimo, įskaitant kapitalo judėjimą ES viduje, apribojimai nustatyti SESV 65 straipsnyje. Jiems priskiriama: i) priemonės, kuriomis užkertamas kelias nacionalinių įstatymų ir kitų teisės aktų pažeidimams, ypač apmokestinimo ir finansų įstaigų riziką ribojančios priežiūros srityje; ii) duomenų apie kapitalo judėjimą deklaratavimo tvarka administravimo ar statistinės informacijos tikslais; iii) priemonės, pateisinamos viešosios tvarkos ar visuomenės saugumo požiūriu. Pastarasis apribojimas taikytas euro zonos valstybių skolos krizės metu, kai Kipras (2013 m.) ir Graikija (2015 m.) buvo priverstos įvesti kapitalo kontrolę, kad būtų išvengta nekontroliuojamo kapitalo nutekėjimo. Kipras pašalino visus likusius apribojimus 2015 m., o Graikija – 2019 m.

SESV 144 straipsniu leidžiama vykdant paramos mokėjimų balanso užtikrinimui skirtas programas imtis mokėjimų balanso apsaugos priemonių, kai sunkumai kelia grėsmę

[3]1988 m. birželio 24 d. Tarybos direktyva 88/361/EEB dėl Sutarties 67 straipsnio įgyvendinimo (OL L 178, 1988 7 8, p. 5).

vidaus rinkos veikimui arba staiga kyla krizė. Šią apsaugos sąlygą gali taikyti tik euro zonai nepriklausančios valstybės narės.

Be to, SESV 75 ir 215 straipsniuose numatyta galimybė taikyti finansines sankcijas terorizmo prevencijos ir kovos su terorizmu tikslais arba remiantis sprendimais, priimtais vykdant bendrą užsienio ir saugumo politiką.

3. Mokėjimai

SESV 63 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad „uždraudžiami visi mokėjimų tarp valstybių narių ir tarp valstybių narių bei trečiųjų šalių apribojimai“.

2001 m. buvo priimtas reglamentas, kuriuo euro zonoje suderintos valstybių vidaus ir tarpvalstybinių mokėjimų sąnaudos. 2009 m. jis buvo panaikintas ir pakeistas^[4], ir jo naudą tiesiogiai pajuto piliečiai, nes mokesčiai už tarptautinius mokėjimus eurais praktiškai sumažinti iki nulio. Vėliau (2019 m.)^[5] jis buvo pakeistas siekiant sumažinti mokesčius už tarptautinius mokėjimus tarp euro zonos ir jai nepriklausančių valstybių narių.

Mokėjimo paslaugų direktyva (MPD)^[6] buvo nustatytas teisinis pagrindas siekiant parengti taisykles, taikytinas visoms mokėjimo paslaugoms ES tam, kad tarpvalstybiniai mokėjimai būtų tokie pat nesudėtingi, efektyvūs bei saugūs, kaip ir nacionaliniai mokėjimai, ir kad atveriant mokėjimų rinkas naujiems subjektams ir taip didinant konkurenciją būtų skatinamas efektyvumas ir sąnaudų mažinimas. Mokėjimo paslaugų direktyva buvo sukurtas būtinas pagrindas Europos bankininkystės ir mokėjimų sektoriaus iniciatyvai „Bendra mokėjimų eurais erdvė (SEPA)“ įgyvendinti. Iki 2010 m. pabaigos buvo parengtos SEPA priemonės, tačiau jomis nelabai naudotasi. Todėl 2012 m. priimtas reglamentas^[7], kuriuo ES mastu nustatomi terminai, iki kurių turi būti pereita nuo senųjų nacionalinių kredito pervedimų ir tiesioginio debeto operacijų prie SEPA priemonių. 2015 m. teisėkūros institucijos priėmė persvarstytą Mokėjimo paslaugų direktyvą (MPD 2)^[8], kuria panaikinta iki tol galiojusi direktyva. Jos nuostatomis didinamas skaidrumas ir vartotojų apsauga, taip pat koreguojamos taisyklės, kad jos būtų tinkamos novatoriškoms mokėjimo paslaugoms, įskaitant mokėjimus internetu ir mobiliuoju telefonu. Direktyva įsigaliojo 2016 m. sausio 12 d. ir yra taikoma nuo 2018 m. sausio 13 d.

D. Tolesni veiksmai

Nepaisant pažangos liberalizuojant kapitalo srautų judėjimą ES, kapitalo rinkos tebėra gana susiskaidžiusios. Remdamasi Investicijų planu Europai, Komisija 2015 m.

[4]2009 m. rugsėjo 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 924/2009 dėl tarptautinių mokėjimų Bendrijoje, panaikinantys Reglamentą (EB) Nr. 2560/2001 (OL L 266, 2009 10 9, p. 11).

[5]2019 m. kovo 19 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2019/518, kuriuo iš dalies keičiamas Reglamentas (EB) Nr. 924/2009 nuostatos, susijusios su tam tikrais tarptautinių mokėjimų mokesčiais Sąjungoje ir valiutos keitimo mokesčiais (OL L 91, 2019 3 29, p. 36).

[6]2007 m. lapkričio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2007/64/EB dėl mokėjimo paslaugų vidaus rinkoje, iš dalies keičianti direktyvas 97/7/EB, 2002/65/EB, 2005/60/EB ir 2006/48/EB ir panaikinti Direktyvą 97/5/EB (OL L 319, 2007 12 5, p. 1).

[7]2012 m. kovo 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 260/2012, kuriuo nustatomi kredito pervedimų ir tiesioginio debeto operacijų eurais techniniai ir komerciniai reikalavimai ir iš dalies keičiamas Reglamentas (EB) Nr. 924/2009 (OL L 94, 2012 3 30, p. 22).

[8]2015 m. lapkričio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2015/2366 dėl mokėjimo paslaugų vidaus rinkoje, kuria iš dalies keičiamos direktyvos 2002/65/EB, 2009/110/EB ir 2013/36/ES bei Reglamentas (ES) Nr. 1093/2010 ir panaikinama Direktyva 2007/64/EB (OL L 337, 2015 12 23, p. 35).

rugsėjo mėn. paskelbė savo pavyzdinę iniciatyvą „[Kapitalo rinkų sąjunga](#)“. Ji apima keletą priemonių, kuriomis siekiama iki 2019 m. sukurti iš tikrųjų integruotą bendrąją kapitalo rinką. 2017 m. birželio mėn. paskelbta Kapitalo rinkų sąjungos veiksmų plano [laikotarpio vidurio peržiūra](#). Be to, Komisija ir valstybės narės stengiasi pašalinti kliūtis tarpvalstybinėms investicijoms, kurios patenka į nacionalinės kompetencijos sritį. Šiai problemai nagrinėti buvo sukurta ekspertų grupė kliūčių laisvam kapitalo judėjimui klausimais. 2017 m. kovo mėn., remdamasi ekspertų grupės darbu, Komisija paskelbė [ataskaitą](#), kurioje pateikta informacija apie padėtį valstybėse narėse. 2019 m. kovo mėn. Komisija paskelbė [komunikatą](#) „Kapitalo rinkų sąjunga. Bendrosios kapitalo rinkos kūrimo pažanga siekiant stiprios ekonominės ir pinigų sąjungos“.

Komisija taip pat siekia nutraukti dabartines ES vidaus dvišales sutartis dėl investicijų, kurių daugelis įsigaliojo prieš kelis pastaruosius ES plėtros etapus. Komisijos nuomone, šie susitarimai tarp valstybių narių yra kliūtis bendrajai rinkai, nes jie tiek prieštarauja ES teisės aktų sistemai, tiek ją dubliuoja. Pavyzdžiui, į dvišalėse sutartyse dėl investicijų nustatytus arbitražo mechanizmus neįtraukti nei nacionaliniai teismai, nei Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, vadinasi, užkertamas kelias ES teisės taikymui. Be to, dvišalėmis sutartimis dėl investicijų gali būti sudaromos palankesnės sąlygos investuotojams iš tam tikrų valstybių narių, sudariusių ES vidaus dvišales sutartis dėl investicijų. 2019 m. spalio 24 d. buvo pasiektas susitarimas, kuriuo sudaromos sąlygos šioms sutartims nutraukti. Komisija taip pat kasmet skelbia [ataskaitas ir tyrimus](#) dėl kapitalo srautų ES ir visame pasaulyje.

EUROPOS PARLAMENTO VAIDMUO

Parlamentas tvirtai remia pastangas skatinti kapitalo judėjimo liberalizavimą. Vis dėlto jis mano, kad platesnio masto liberalizavimas turėtų būti taikomas ES viduje, o ne kitų pasaulio valstybių atžvilgiu, siekiant užtikrinti, kad Europoje sukauptos santaupos pirmiausia būtų investuojamos Europoje. Parlamentas taip pat pabrėžė, kad liberalizavus kapitalo judėjimą turėtų būti visapusiškai liberalizuotos finansinės paslaugos ir suderinti mokesčių teisės aktai, – taip būtų sukurta bendra Europos finansų rinka. Būtent dėl Parlamento politinio spaudimo Komisija galėjo pasiūlyti teisės aktą dėl valstybių vidaus ir tarpvalstybinių mokėjimų tvarkos suderinimo.

Parlamentas pritarė tam, kad būtų pradėta įgyvendinti kapitalo rinkų sąjunga. Jis priėmė [rezoliuciją](#), kurioje pabrėžė, kad efektyvesnio kapitalo paskirstymo ES sumetimais reikia užtikrinti vienodas veiklos sąlygas visiems subjektams. Rezoliucijoje paraginta panaikinti esamas kliūtis tarpvalstybiniam finansavimui, ypač skirtam MVĮ, ir priežiūros konvergencijos didinimo srityje suteikti svarbesnį vaidmenį Europos vertybinių popierių ir rinkų institucijai (ESMA). 2019 m. balandžio mėn. Parlamentas susitarė dėl kelių [teisės aktų](#), kuriais padedamas pagrindas kapitalo rinkų sąjungai.

Christian Scheinert
04/2020

